

Marcel Černý

České kořeny bulharské sorabistiky

Ačkoli by se mohlo zdát, že dějiny novodobých česko-lužickosrbských kulturních vztahů jsou již sdostatek bibliograficky podchyceny, probádány a zhodnoceny,¹ stále se vynořují témata, která byla lužickosrbskou i naší českou sorabistikou opomíjena. Podobné doplňování a přehodnocování celkového panoramatu je ostatně přirozeným jevem, reagujícím na rozevření badatelských možností (a v jeho důsledku též znicotnění ideologických preskripcí) ve všech humanitních disciplínách, jež s sebou přineslo gorbačovovské tání a následné úplné rozložení tzv. socialistického tábora na sklonku osmdesátých let.

Jedním z málo známých projevů česko-lužickosrbské vzájemnosti je snaha obrátit pozornost bulharské veřejnosti na kulturně-emancipační vzestup nejmenšího slovanského národa. Nelze jistě tvrdit, že by se např. o Pátově přínosu pro bulharskou sorabistiku (jakkoli užití tohoto pojmu není pro bulharské poměry zcela adekvátní²) nic nevědělo – již samotný fakt, že se u Josefa Páty (podobně jako např. u Antonína Frinty) dvojdomě snoubila erudice sorabisty s kompetencí bulharistickou, je dostatečně pádným argumentem pro obdobně zacílený výzkum. Zároveň však nesmíme zapomínat, že výsledky takto zaměřeného studia byly zhusta oklešťovány a cenzurovány (tabuizace díla Borise Jocova, o němž dále), zhusta opatřovány nálepkou nepokrokovosti či reakčního zpátečnictví, takže zůstalo jen nic neříkající jméno, vytržené ze všech dobových souvislostí. Právě takový byl případ V. Šaka, jemuž je věnována první část této stati.

I. Vladislav Šak

Ve své době uznávaný pedagog vyučující matematiku, geometrii a fyziku, překladatel bulharských básníků a publicista Vladislav Šak se podle matriky narodil dne

¹ I přes velice intenzivní český vědecký i publicistický zájem o Lužici, její obyvatele a kulturu, který měl pro lužickosrbskou mikrokulturu zásadní a v mnohém směru zakladatelský význam, naše domácí slavistika a s ní rovněž sorabistika doposud postrádá ucelené syntetické příručky slovníkového typu, jež by dokumentovala česko-lužickosrbské vztahy ze svého (tj. bohemo-centristického) hlediska. Nutno podotknout, že mnohaletý projekt *Serbska bibliografija*, započatý již v meziválečném období Jakubem Wjacławem a pokračující až do dnešních dní, je navzdory veškeré své snaze o kompletnost sice reprezentativní, avšak nikoli konečnou sumou záznamů o reflexi lužickosrbské problematiky ve světě v nejšířším smyslu slova; zejména o předválečném období zde platí, že lze očekávat poměrně bohatou zeň různých drobných článků, recenzí a dobových zpráv.

² Navzdory seriózním náběhům ke vzniku tohoto vědního oboru nelze o sorabistice v Bulharsku hovořit ve smyslu samostatné a plně ustavené vědecké disciplíny, neboť veškerý zájem o Lužici lze svést do dvou základních rovin: 1. publicistika seznamovala s Lužicí prostředky popularizujícími základní fakta o jejím slovanském obyvatelstvu, přičemž hlavním cílem bylo apelovat na ochranu Lužických Srbů jakožto menšiny bytující v německém prostředí; 2. vědecký (slavistický) zřetel byl uplatňován v podstatě pouze ve spojitosti s recenzní činností, kdy bylo v bulharských odborných kruzích referováno o výsledcích zahraničních badatelů, zejména českých.

19. června 1860 v Nalžovech u Horažďovic (dnes Nalžovské Hory).³ Byl synem Viléma a Kateřiny Šakových. Obecnou školu ukončil na Stříbrných Horách, kde působili dva výteční pedagogové: hudebník Václav Lindhart a Petr Šafránek,⁴ za nímž docházel i proslulý prozaik Karel Klostermann. Po ukončení obecné školy (1871) se stal V. Šak žákem 5. třídy hlavní školy v Pisku, kde bydlil u své tety Josefiny Ševčíkové, matky houslového pedagoga, skladatele a virtuóza Otakara Ševčíka (1852–1934). Ještě ve školním roce 1871/1872 úspěšně složil přijímací zkoušky na písecké reálné gymnázium, kde na něj kromě jiných pedagogicky působil jako profesor kreslení básník a bulharofil Adolf Heyduk (1835–1923).⁵

Středoškolské vzdělání V. Šak zakončil dne 17. června 1878 ústní částí maturitní zkoušky. Jeho prospěch i chování se však výrazně vymykaly představám o pilném hochu a budoucím specialistovi na poli matematiky a geometrie: vyrušoval, míval trojky a čtyřky, dokonce i několik pětěk, jeho výkresy a rysy byly často provedeny velmi nedbale, což mu kazilo známku z geometrie a rýsování, slabý byl i v jazyce mateřském, německém a francouzském a jeho maturita dopadla průměrně (22. června 1878 byl uznán za dospělého s dodatkem, že vyhověl dostatečně).

Třebaže o jeho vysokoškolském studiu (zřejmě pouze navštěvoval některé přednášky, ale řádným studentem nikdy nebyl) neexistují žádné archivní dokumenty, měla Praha na mladého Šaka zásadní vliv, neboť se zde těsněji zapojil do činnosti nově založeného česko-bulharského akademického spolku s názvem *Bulharská sedjanka* (vznikl v prosinci 1880). Jak podotkl J. Páta, právě díky kontaktům s bulharskými „sedjankáři“ byl Šak přiveden k bulharistice jako ostatní Češi, kteří přišli po osvobození Bulharska z tureckého područí (1878) do nejjihnějšího slovanského státu, aby „tu našli svou existenci a částečně také splatili dávný český dluh za obětavou a významnou kulturní činnost cyrilometodějskou u nás“.⁶

³ Za tuto informaci děkuji Martině Bečvářové; údaj čerpám z její dosud nevydané studie *Vladislav Šak (1860–1941)*, kterou mi zapůjčila. Studie bude tvořit kapitolu v autorčině připravované knize o životě a díle čtveřice českých matematiků působících v Bulharsku T. Monina, F. V. Splítka, V. Šaka a A. V. Šourka. – Běžně se však uvádí datum 18. června 1860. K rozporu mezi Šakem uváděným datem narození a zápisem v matrice mohlo dojít např. tím, že se narodil pozdě v noci z 18. na 19. červen nebo že údaj v matrice se týká křtu novorozence; srov. M. Černý: *Matematik s básnivou duší. Nad bulharistickým dílem Vladislava Šaka (1860–1941)*. In: M. Černý – D. Grigorov [edd.]: *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození – Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосвобожденската България*. Praha 2008, s. 220 a 249 (celý text 220–257).

⁴ Srov. chybné údaje ve studii P. Petrova *Владислав Шаќ*. In: A. Пенев – П. Петров: *Чужденци – просветни дейци в България*. София 1988, s. 112–118; např. na s. 112 byla jména Šakových učitelů zkomolena do podoby „Линхорт“ a „Шофринек“.

⁵ V té době totiž na písecké reálce studovaly desítky žáků z Bulharska; podle Šakových vzpomínek na počátku sedmdesátých let 19. století dosahoval počet všech u nás studujících Bulharů (kromě Písku byli i v Táboře, Hradci Králové a Praze) čísla dvou set. – Srov. V. Šak: *Ve službách zlatého lva*. Venkov 34, 1939, příl. Neděle Venkova, č. 95, s. 14, 23. 4. – Přetištěno pod názvem *V. Šak vzpomíná*. Česko-bulharská vzájemnost 6, 1939, č. 1, s. 2–3. – viz též R. Havránková: *6. Bulharští studenti-revolucionáři v Čechách*. In: Č. Amort [et al.]: *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha 1980, s. 91–98.

⁶ J. Páta: *Profesor Vladislav Šak osmdesátníkem*. Česko-bulharská vzájemnost 7, 1940, č. 3, s. 1 (celý text 1–4).

Když si Šak v letech 1881–1882 odbyl povinnou vojenskou službu, byl direktorem osvěty pro Východní Rumelii⁷ Joakimem Gruevem v létě 1882 jmenován řádným profesorem na bulharském gymnáziu ve Slivenu, jehož ředitelem byl Šakův dobrý známý z pražské *Bulharské sedjanky* Vasil Atanasov Ivanov (1857–1942); na gymnáziu působil až do roku 1886 spolu s několika krajany: matematikem Teodorem Moninem (1858–1893), kreslířem Janem Kadlecem (?–1885), přírodopiscem Herme-negildem Škorpilem (1858–1923) a překladatelem a filologem Josefem Antónínem Voráčkem (1857–1900).

Léta 1886–1907 prožil v Sofii jako řádný profesor na prvním chlapeckém klasickém a reálném gymnáziu, v letech 1891–1894 navíc jako externí vyučující matematiky na sofijské vyšší škole, a krátce (1907–1908) dokonce jako profesor deskriptivní geometrie na sofijské univerzitě.

Šak rozvíjel intenzivní literární činnost hlavně v Sofii. Ve *Slovanském přehledu* Adolfa Černého (1864–1952)⁸ publikoval vlastní překlady z tvorby bulharských básníků, rozsáhlejší práci o dubnovém povstání bulharského lidu roku 1876 (roč. 3, 1900–1901), politické přehledy (ty nejkritičtější pod pseudonymem Martin Prentov), drobné zprávy a recenze. Souborně Šakovy překlady básní (např. Ch. Boteva, I. Vazova, K. Veličkova, P. R. a P. Slavejkových, S. Michajlovského, P. Javorova či K. Christova) vyšly v antologii *Z bulharského parnasu* (1909), ačkoli nejde zdaleka o soubor úplný. Z knižních překladů autora jmenujme *Caríhradské a římské sonety* (souborně pod titulem *Sonety*, 1900) a memoáry *V žaláři* (1907) K. Veličkova, román I. Vazova *Carevna z Kazaláru* (1905–1906), sborník kulturněhistorických statí *Bulharská žena* (1911) a sbírky veršů E. Bagrjany *Ta věčná a ta svatá* (1931) a Šakova bývalého žáka K. Christova *Symphonie Prahy* (1932).

Šak je rovněž autorem sbírky sonetů *Pod Vitoší* (1905) s náměty ze života sofijských Čechů, brožury *K bulharským junákům* (1910), probulharsky obranného spisu *Spor o Makedonii* (1916), odborných bulharistických příruček (*Bulharsko-český slovník*, 1910–1913; *Knih bulharsko-české konversace*, 1913; *Česko-bulharský slovník*, 1926) a několika rukopisných, avšak vzhledem k nezávěstnosti autorovy pozůstalosti, pokud

⁷ Osvobozením Bulharska v roce 1878 vzniklo nezávislé Bulharské knížectví a autonomní oblast Východní Rumelie, která byla nadále formálně závislá na Turecku; ke sjednocení obou útvarů a vzniku jednotného bulharského státu došlo až v roce 1885.

⁸ Díky právě probíhajícímu pořádání písemné pozůstalosti tohoto dlouholetého redaktora a vynikajícího sorabisty byl objeven i jediný dosud známý rozsáhlejší soubor Šakovy korespondence, který poskytuje mnoho nového materiálu k Šakovu odbornému i lidskému profilu. Jde celkem o 7 Šakových pohlednic, 7 dopisnic a 25 dopisů z let 1899–1908 adresovaných A. Černému. Srov. Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Archiv AV ČR v Praze, fond *Adolf Černý*, sign. II. b) 1., složka V. Šak. – Třebaže je tato korespondence zaměřena převážně bulharisticky, není bez zajímavosti, že Šak na žádost svého přítele Konstantina Veličkova (1855–1907) připravil několik doslovných převodů (tzv. „podstročnicků“) z poezie Černého-Rokyty. 28. února 1902 již vyšly tři Veličkovem přeložené Černého básně tiskem: *Твоята душа встѣпи в сянката на моите кипариси* [Viděl jsem duši ženy] – *Твоята слъза* [Tvá slza] – *Летете, гълъбици* [Leťte, holubice]. Легописи 3, 1901–1902, с. 82. Kupodivu do Veličkovových sebraných spisů byly zařazeny jen překlady *Твоята душа встѣпи в сянката на моите кипариси* (pod zkráceným názvem *Твоята душа*) a *Летете, гълъбици*. Srov. И. Вазов [ed.]: *Пълно събрание на съчиненията на К. Величков. Том 2 – Тъги и радости*. София [1911?], с. 216–217, 219. – Tímto gestem byl Černý do Bulharska uveden i jako jemný lyrik ideálního profilu ženské bytosti jakožto nositelky čistě spirituálního, metafyzického milostného citu.

vůbec kdy existovala, nyní bohužel nedostupných a blíže nespecifikovaných prací (např. románu z prostředí česko-bulharské menšiny *Kolonie*, veršovaných operních libret *Jades* a *Carmela/Karmelita*, bulharského přebásnění *Křtu svatého Vladimíra* K. Havlíčka Borovského či bulharsky psané učebnice o sférické trigonometrii).

I když rodilí mluvčí v Šakově bulharštině pociťovali roztomilý, česky „rozezpívaný“ přízvuk, naučil se bulharsky do té míry, že v tomto jazyce publikoval několik překladů (např. životopis Konstantina Jirečka z pera Václava Vlčka, několik operních libret i odborné učebnice pro výuku aritmetiky a geometrie) a dva vlastní rozsáhlejší texty.

Prvním z nich je stať s názvem *Пораждане и развитие на общославянската идея в Чехия до 1848* (Vznik a vývoj myšlenky slovanské vzájemnosti v Čechách do roku 1848; Библиотека на Славянска Беседа 1, София 1906, kn. 3, s. 51–82), věnovaná slavismu Karla Havlíčka Borovského. Druhým textem je pak brožura s titulem *Лужицките сърби* (Lužičtí Srbové; Библиотека на Славянска Беседа 2, София 1907, kn. 2 (5), s. 3–32), která si zaslouží zevrubnějšího rozkladu.

Drobná, zhruba třicetistránková knížka je rozšířenou verzí přednášky, která zazněla v sofijské Slovanské besedě dne 5. listopadu 1906. V bulharsko-lužickosrbském kontextu má minimálně dva primáty. Předně je prvním odborným (nebo spíše populárně-vědeckým) sorabistickým pojednáním v bulharském jazyce, koncipovaným s obdobným záměrem, jaký mělo vystoupení Šakova sofijského kolegy Antona Bezenška (1854–1915) *Възраждане и сегашно състояние на словенците в културно и економическо отношение* (Obrození a dnešní stav Slovinců v kulturním a hospodářském ohledu; Библиотека на Славянска Беседа 2, София 1907, kn. 1 (4)): v Bulharsku žijící slovinský pedagog, jazykovědec a světově proslulý těsnopisec poutavým způsobem představil svou vlast a její staleté soupeření s Němectvem, takže se Šakovi nabízelo vylíčit zápas s „nenasytným germánským Molochem“ z perspektivy svého češství, a – však rozhodl se načrtnout „smutný obraz malého slovanského národa, který nedávno považovali za národ odsouzený k vymření [...] – Lužických Srbů“.⁹

Šakovu brožuru důkladně přečetl snad pouze Josef Páta (1886–1942), ostatní hodnotitelé bulharsko-lužickosrbských vztahů jako by jen mechanicky přebírali jeho úsudky, aniž by se snažili cokoli doplnit či po svém zhodnotit na základě vlastního studia originálního textu, zdůraznivše zejména tento Pátův závěr: „Ale Šakowy przednošk, węcnie a jimawje założony w duchu bołhańskeje psychologije, wosta zcyła bjez wuspěcha.“¹⁰ Tím se Šakova přednáška stala pouhou bibliografickou položkou v bulharsko-lužickosrbských stykových pracích a o jeho osobnosti – ostatně i v bulharistice zcela přehlížené pro Šakovu příslušnost ke konzervativním, a tudíž „nepokrokovým“ kruhům – by zájemce marně hledal nějaké bližší informace: zatímco ještě ve dvacátých letech 20. století pro Nikolu Savova Bobčeva je někdejší sofijský Čech dobře známým gymnaziálním učitelem a předním pracovníkem v oblasti „česko-bulharského kulturního sblížení“,¹¹ o necelé půlstoletí později znalec recepce „malých“ slovanských literatur v bulharském prostředí a rovněž překladatel lužickosrbských autorů do bulharštiny Georgi Vălčev (*1926)¹² jmenuje Šaka pouze v bibliografii,¹³ avšak do

⁹ В. Шак: *Лужицките сърби*, с. 3 [překlad M. Č.].

¹⁰ J. Páta: *Zawod do studija serbskeho pismowstwa*. Budyšin 1929, s. 221.

¹¹ Н. Бобчев: *Послесловие* [Doslov]. In: Й. Пата: *Лужица*. Прев. С. Огнянов. София 1924, с. 89.

¹² Je sestavitelem (u druhé v pořadí i překladatelem) obou reprezentativních bulharských chrestomatií lužickosrbského písemnictví: *Лужишки поети* [Lužickosrbští básníci]. София 1963. – *Такава опис. Разкази от Лужица* [Takový úděl. Povídky z Lužice]. Пловдив 1972.

své nejnovější přehledové stati Šakův spisek již nepojal vůbec,¹⁴ a Měrćin Völkel (1934–2007) jej pak charakterizuje pouze jako „českeho wučerja“.¹⁵ Předčasně zesnulý sofijský bohemista a literární komparatista Veličko Todorov (1954–2001) ve své monografii rehabilitující osobnost někdejšího pražského posluchače J. Páty, významného bulharského literárního vědce meziválečného období Borise Jocova (o něm viz dále), Šakův spisek nezná, a tak první odborné reflexe lužickosrbské problematiky v Bulharsku mylně spojuje až s Jocovými sorabistickými zájmy.¹⁶

Šakova přednáška byla v podstatě kompilací z prací o Lužici z pera Adolfa Černého, zejména z jeho hutného hesla *Lužice* v Ottově Slovníku naučném (sv. 16, 1900, s. 487–497) a knížky fejetonů a drobných črt *Různé listy o Lužici* (1894). Nacházíme v ní mnohé tiskové chyby a četné bohemismy: např. Šak nevěděl, jak obyvatele Lužice nazývat, a pokusil se zavést název „лужицки сърбин“ (dnes se ustálila podoba „лужицки сърбин“ či „лужичанин“, popř. „венд“ /K. Christov/, ojedinele „сорб/серб“ /A. Dorič/, pro jazyk pak vedle „лужицки език“ existovaly i konkurenční výrazy „лужички“, „сърболужицки“ a „вендски език“, ojedinele „сорбски/сербски език“ /A. Dorič/); podobně jako protest proti užívání z němčiny přejatých místních jmen cíleně užíval rojmenování z češtiny („Употребявам славянските названия. Винаги ми е мъчно, когато чета в българските карти и учебници по география немски названия на славянски реки, планини и градове.“¹⁷): např. „браниборска“ (místo brandenburgská), „Сала“ (místo Заале), „Лабе“ (místo Елба), „Одра“ (místo Одер), „Бобра“ (místo Бобер), „Бърно“ (místo Брюн), „Славков“ (místo Аустерлиц), „Кралове Градеи“ (místo Кенигрец), „Липиска“ (místo Лайпциг), „Мишен“ (místo Майсен) aj. I přes tyto nezvyklosti (v zavádění slovanských názvů se Šak projevil jako typicky český purista, avšak pro bulharštinu má jazykový purismus spíše marginální úlohu) a nedostatky se autorovi podařilo poměrně obstojně nastínit historický, kulturní i literární vývoj slovanského obyvatelstva v Lužici.

Hned v úvodu Šak přiznává, že nebylo v jeho silách napsat práci zcela samostatnou, neboť kromě proslulého sofijského hoteliéra Panachova, jehož každý pokládal za Němce, avšak který byl ve skutečnosti v Bulharsku zdomácnělým Lužickým Srbem, neměl s Lužicí žádný bližší kontakt. I přesto se rozhodl seznámit Bulhary s tímto ubohým nářůdkem, a to s jednoznačným ideovým záměrem: lužickosrbský problém

¹³ Г. Вълчев: *Лужица в нашия печат. От втората половина на XIX до втората половина на XX в.* [Lužice v našem tisku. Od druhé poloviny 19. do druhé poloviny 20. století]. *Език и литература* 25, 1970, с. 62 (celý text 59–64).

¹⁴ Г. Вълчев: *Лужицката литература и нейното присъствие в България* [Lužickosrbská literatura a její přítomnost v Bulharsku]. In: И. Павлов [et al.]: *Преводна рецепция на европейските литератури в България 4. Славянски литератури*. София 2002, с. 449–459. – Válčevovi se nepodařilo synteticky postihnout bulharský zájem o lužickosrbskou literaturu a v podstatě pouze zopakoval závěry ze svých starších studií bez uvedení podrobné bibliografie; navíc jeho text bohužel trpí velkým množstvím tiskových chyb; nejvíce jsou zkomolena jména, např. Khějka (místo Chěžka), Zeiyler (m. Zejler), Mlynkova (m. Mlynkova), Люрлих (m. Дюрлих, resp. Dürlich) aj.

¹⁵ M. Völkel: *Přeložki z botharskeje literatury do serbščiny. Přinošk k serbsko-botharskim kulturnym wzajomnosćam zašlosće a přítomnosće*. *Lětopis D 2*, 1987, s. 2 (celý text 1–10).

¹⁶ Srov. B. Тодоров: *Opera Slavica или Назад към Борис Йоцов* [Opera Slavica aneb Zpět k Borisu Jocovovi]. *Голяма чешка библиотека* №1/1995, София 1995, с. 33–34.

¹⁷ В. Шак: *Лужицките сърби*, с. 10. – Překlad [M. Č.]: Užívám slovanských názvů. Je mi vždy smutno, když v bulharských mapách a učebnicích zeměpisu čtu německé názvy slovanských řek, hor a měst.

umně aktualizoval, aby tím varoval před nebezpečím germanizace nejen pro vymírající Lužické Srby, nýbrž rovněž pro značně germanofilní Bulhary i Slovanstvo jako celek: „На първо място исках да обърна вниманието ви върху растещата обич към всичко немско у някои българи, исках да ги предупредя от една опасност, която те не съзират, тъй като нямат прями сношения със ‚свръхчовеците‘ – немци. Историята на злочестите лужицки сърби е много поучителна за всеки славянин. Тя оказва, какъв опасен противник на славянството е немският народ. Аз не мога да повярвам, че славянското лековерие у българите би могло да иде до там, щото те да могат забрави немските интриги, които развалиха Сан-Стефанския договор и които са основната причина на днешните печални обстоятелства в Македония. [...] ще дойде ден, в който ще стане едно голямо и ужасно сражение между славяни и немци. Естествен съюзник на Германия ще бъде Турция.“¹⁸ Tato Šakova na bulharské poměry jistě nezvyklá proslovanská uvědomělost a národní pevnost byla v Sofii obecně známa a ve svém deníku se jí několikrát dotkl např. již jmenovaný významný bulharský spisovatel a Šakův přítel Konstantin Veličkov (1855–1907). 10. února 1905 si poznamenal, že 19. t. m. se bude v Sofii konat velký slovanský večer (šlo o slavnost k 25. výročí založení tamější Slovanské besedy), který má být zakončen živým obrazem představujícím apoteózu Slovanstva, a že jej Šak osobně poprosil o novou báseň, jež by celý večer zahajovala. O Šakově charakteru zde čteme tyto řádky: „Не зная какво бих сторил, ако биха се явили други с подобно предложение при душевното настроение, в което бях. Но как може да се откаже щото да било на тоя душа-човек, Шак? Не зная дали има славянин, така възторжено унесен от славянската идея. [...] Никой други освен мене не може да си представи колко той ще се радва, че на славянската вечеринка, която поглъща всичките му чувства, се е чело мое стихотворение, още по-хубаво, открила се е с него.“¹⁹

A nebyl by to Šak, aby ve svém plamenném protiněmeckém hněvu opomněl přirovnat skomírající slovanský život v Dolní Lužici k neutěšené situaci „pruských“ (roz. slezských) Poláků: pro Dolní Lužici a část Horní prý začala připojením k Prusku (v roce 1815) mnohem prudší a bezohlednější germanizace než předtím, ba údajně ještě v roce 1820 byl uplatňován někdejší zákaz pruského krále Bedřicha Viléma I. (vládl 1713–1740), který dokonce znemožňoval lužickým duchovním kázat ve slovanském jazyce.²⁰

¹⁸ Ibidem, c. 4. – Překlad [M. Č.]: Na prvním místě jsem vás chtěl upozornit na rostoucí lásku některých Bulharů ke všemu německému, chtěl jsem je varovat před nebezpečím, jehož si nevšímají, neboť nemají přímých styků s „nadlidmi“ – Němci. Příklad nebohých Lužických Srbů je pro každého Slovana velmi poučný. Ukazuje, jak nebezpečným protivníkem Slovanstva je německý národ. Nemohu uvěřit, že slovanská lehkovážnost u Bulharů by mohla zajít tak daleko, že by zapomněli na německé intriky, jimiž byla zmařena svatoštěpánská mírová dohoda a které jsou hlavní příčinou dnešních žalostných poměrů v Makedonii. [...] přijde den, kdy dojde k obrovské a hrozné bitvě mezi Slovany a Němci. Přirozeným spojencem Německa bude Turecko.

¹⁹ В. Вълчев: *Константин Величков. Литературен архив 7*. София 1979, с. 113. – Překlad [M. Č.]: Nevím, co bych dělal, kdyby se s podobným návrhem objevili další, vzhledem k psychickému stavu, v němž jsem se nacházel. Ale cožpak lze Šakovi, tomuhle člověku se srdcem na dlani, něco odříci? Nevím, zda existuje druhý takový Slovan tak ohnivě zapálený pro slovanskou myšlenku. [...] Nikdo jiný kromě mě si nedokáže představit, jak ho potěší, že se na slovanském večeru, k němuž se upínají veškeré jeho city, četla moje báseň, ba co víc, že jí byl zahájen.

²⁰ Šakova formulace je poněkud nepřesná; zřejmě chtěl upozornit na fakt, že restriktivní opatření proti slovanskému obyvatelstvu Chotěbuzska, které patřilo Braniborsku (Bedřich Vilém I. byl

Příkré odsouzení tak nestoudného počínání záhy následuje, rozhojněno o nové výpady reflektující a zároveň ostře odmítající tehdy aktuální a v bulharské společnosti všeobecně sdílené germanofilství: „Като взимам пред вид тия душевни варварщини, към които ни турчинът не се унизи, варварщини вършени в Лужица и в днешно време и в страната на пруските поляци – във Вресно наказват в тъмничен затвор и родителите на деца, които четат молитвите си на полски език – аз питам: къде взимат смелостта заслепените някои славянски интелегенти, които обожават сияющата немска култура, и питам още, Германия ли е държава, в която да дирят образованието си българските младежи?“²¹

Přednáška má ještě jeden primát – vedle originálního (avšak trpícího nepřesnou diakritikou a četnými tiskovými omyly) dolnolužickosrbského znění básně Mata Kosyky (1853–1940) *Skjaržba* (Stesk) z roku 1884 zde Šak podal i její doslovný neveršovaný bulharský překlad, historicky první bulharský překlad z lužické srbštiny vůbec. Paralelní text lužickosrbský s prvním českým překladem této básně od A. Černého (doposud odbornou literaturou nezaznamenaným²²) znal Šak z Černého výše zmíněné knihy *Různé listy o Lužici*.²³ Pro názornost i vzhledem k důležitosti, jakou má tento materiál pro další bádání o Matu Kosykovi, otiskuji jeho báseň *Skjaržba* podle kritického vydání Rolanda Martiho, její česká přebásnění od Adolfa Černého i Josefa Peliška a rovněž doslovný překlad Šakův s bulharským přebásněním z pera literárního historika Emila Georgieva:

SKJARŽBA

Ptašk mimo pšelětujō jan z nuznym tšikotom,
 a ja se wobtužyju, gaž na njog poglědnjom.
 Mě njecha žeden ptašack how kjarlišķ zaspivaš,
 do wušoby jog głōsy se njamgu rozlěgaš.
 Wšak pyšniwe how stworby spod njebjom lětaju;
 co pomga pak jich pycha, gaž wšykne nime su?
 Žo sy ty, škowrjonk jasny, ty spiwař lužyski,
 kenž zgłōsyš rolnikarju wše kšasne kjarlišķi?
 Žo sy, gosć luboměty, ty syłojk blotański,
 kenž pši směřkanju spiwaš wot měra, lubosći?
 Na waju tyrlinkanje wěć sluchaš njamogu,
 a božko tak ja skoro sam spiwaš wotwuknu.

braniborským kurfiřtem a zároveň králem v Prusku), byla později uplatněna i na zbývající část slovanského obyvatelstva v obou Lužicích, které se dostalo pod pruskou nadvládu v roce 1815.

²¹ В. Шаќ: *Лужицките сърби*, с. 18. – Překlad [M. Č.]: Uvážím-li toto duševní barbarství, k němuž se nesnížil ani Turek, ukrutnosti páchané v Lužici i dnes a rovněž v domovině pruských Poláků – ve Vratislavi zavírají do žalářů dokonce rodiče dětí, které se modlí polsky –, vznáším dotaz: odkud se bere smělost některých zaslepenců z řad slovanské inteligence, kteří tolik zbožňují onu zářnou německou kulturu? a dále se ptám: je právě Německo tou zemí, v níž by měla bulharská mládež hledat své vzdělání?

²² Frido Měťšk (ve studii *Adaptacija delnjoserbskeje poezije Mata Kosyky w druhich slowjanskich řečach a w němčinje*. Lětopis A 29, 1982, č. 1–2, s. 167–182) zná pouze český překlad J. Peliška (*op. cit.*, s. 173).

²³ Srov. A. Černý: *Lužice v Americe*. In: Idem: *Různé listy o Lužici*. Matice lidu 28, č. 3 (165). Praha 1894, s. 104.

Zas ptašack mimo leši ze směrknym tíkotom,
mě wutšoba se łamjo, gaž na njog poglédnjom.²⁴

STESK

Pták kolem přeletuje jen s chudým
tikotem,
a v srdce moje padá stesk pro mou
rodnou zem.
Mně nechce žádné ptáče zde píseň
zapěti,
mně ani hlásek jejich do srdce nevletí.

Jak pyšné drahokamy zde plují oblohou
–
však co mi jejich krása, když pro mne
němy jsou?
Ó, skřivánku můj, kde jsi, pěvče
lužický,
jenž rolníkovi střásáš vše svoje
písničky?
Kde, slavíku, jsi, hoste mých drahých
srbských Blot,
jenž o lásce nám zpíváš u našich
srbských vod?
Vás obou trylky nezní víc mojich do
trudů –
a, Bože můj, já sám již snad zpívat
zabudu!
Zas ptáče kolem letí s tikotem
chudičkým –
a moje srdce puká, když na ně
popatřím.²⁵

СКРЪБ

Пиле наоколо хвърчи само със
сиромашко цвъртение,
и в моето сърце влиза скръб за
милото ми отечество.
За мен тук никоя птичка не иска да
попее,

STESK

Když přeletí zde ptáček, jen skrovně
zatická,
já ohlédnu se za ním a stesk mne
proniká.
Mně žádný ptáček nechce zde píseň
zazpívat,
jež zněla by mi k srdci, již slyšel bych
tak rád.
Krasší než u nás ptáčci zde kmitnou
oblohou,
co platna však jich krása, když zpívat
nemohou?
Kde, skřivánku, jsi jasný, ty pěvče
Lužice,
kde nad rolníka hlavou tvých trylků
tisíce?
Kde jsi, ty hoste milý, z Blat našich
slavíčku,
jenž zpíváš za soumraku o lásce
písničku?
Naslouchat vašim hlasům já nemohu
teď již,
tož snad i ty, má písni, se brzo odmlčíš.

Zas ptáček letí kolem, jen temně ozve
se,
když ohlédnu se za ním, srdce se
zatřese.²⁶

ТЬГА

Когато видя птичка да литва към
небето,
оглеждам се за нея, с дълбока скръб
в сърцето.
Тя тук за мене песен не иска да
извие,

²⁴ Dolnolužickosrbský originál básně přetiskují z jejího posledního, kritického vydání: Mato Kosyk: *Spise. Celkowny wudawk. 5. zwězk.* Wud. P. Janaš – R. Marti, sobužěło M. Klüh. Budyšin 2008, s. 72 [+ komentář na s. 267]. – Za zaslání kopie této básně srdečně děkuji Rolandu Martimu.

²⁵ A. Černý: *Lužice v Americe*, s. 104.

²⁶ Překlad Josefa Peliška je převzat z antologie J. Pelišek – V. Zmeškal: *Lužičtí básníci*. Praha 1935, s. 84.

мен ми в сърцето ни един техен звук
не влиза.
Как гордо тук плуват под небосклона
–
ала защо ми е тяхната хубост, когато
за мен са глухи?
Ах, ти моя чучуличко, къде си ти
певец лужицки,
който на селянина принасяш
всичките си песни?
Къде си, ти славей, който си гост на
скъпите сръбски Блата,
който в мрака пееш за любов у
нашите сръбски води?
Мили две птички! Вашите мелодии аз
вече не чувам.
Ах, Боже мой, аз сам, може би, ще
забравя да пея!
Пак пиле хвърчи наоколо със
сиромашко цвъртение –
а мен ми се пука сърцето, когато го
гледам.²⁷

тъй жадно ще я слушам, сърцето тъй
ще бие!
По-хубави от наште тук птички
полетяват,
защо е хубостта им, когато не
запяват?
Къде си, чучулиго, на Лужица
певица,
разпел върху орача на трелите
венеца?
Къде си ти, славею, скъп гост на
наште Блоти,
услаждаш с зов за обич на младите
живота?
Изгнаник, аз не чувам песните ви
чудесни
и ден след ден забравям и сам да пея
песни.
Пак птичка прелетява и губи се в
небето
и дълго аз я гледам и тръпне ми
сърцето...²⁸

Třebaže si Šak v souvislosti s překladem nečinil žádné umělecké nároky, zvolil prozaický převod pravděpodobně proto, že stejně jako se Kosykův lyrický hrdina vrací do rodné Lužice z daleké Ameriky, i překladatel nejednou zatoužil ze vzdáleného Balkánu po rodných Čechách a Kosykova báseň mu byla vhodným prostředkem k vyjádření vlastního nostalgického stesku po vlasti, pro nějž mají Němci výstižný výraz „Heimweh“ a my jej z literárního ztvárnění známe jako tzv. „českou nemoc“ z povídky Boženy Němcové *Domácí nemoc*.

Zpět do své domoviny se vrátil rok a půl po vydání své lužickosrbské přednášky: krátce poté, co byl roku 1908 po překonání tzv. univerzitní krize odvolán (krátce působil na sofijské univerzitě jako pedagog, jak podotknuto výše), rozčarován vzniklou situací požádal o odchod do důchodu a přesídlil do Čech. Zemřel v Praze 19. července 1941, pohřben byl v rodných Nalžovech.

II. Bulharský zájem o Lužici do roku 1945

Šakův pokus o probuzení zájmu o sorabistická témata mezi Bulhary sice neměl takový efekt, jaký by si sofijský Čech býval přál, nicméně bulharskou publicistikou občas

²⁷ В. Шак: *Лужицките сърби*, с. 25. – Frido Měťsk (*op. cit.*, s. 171) zcela mylně předpokládá, že Šak použil bulharského překladu Emila Georgieva, což je ovšem zhora nemožné, neboť Georgiev se teprve v roce 1910 narodil.

²⁸ Е. Георгиев: *Очерки по история на славянските литератури. Втора част* [Kapitoly z historie slovanských literatur. Druhá část]. София 1963, с. 159 [další vydání София 1964, 1977]. – Přetištěno v antologii Г. Вълчев [ed.]: *Лужишки поети*. София 1963, с. 71.

probleskla drobná zpráva, referát či stručné upozornění, svědčící o čilém kulturním životě ve slovanské Lužici.²⁹

Počátky bulharsko-lužickosrbských vztahů se datují již od třicátých let 19. století, kdy do Lipska přicházeli za vzděláním mladí Bulhaři. Prvním studentem, jehož identitu přesně známe, byl medik Georgi Anastasov Kukanči (Georg Anastasius Kokanzi; životopisná data neznáma), původem z Karamanli u Bitoly (dnešní Makedonie), který v Lipsku působil v letech 1835–1840 a je jmenován jako člen kolem roku 1840 založeného lipského *Serbsko-slowjanskeho towarstwa* (Lužickosrbsko-slovanského spolku). O desetiletí později se tu bulharský folklorista, filolog a otec bulharského novinářství Ivan Andreev Bogorov (1818/20–1892) během svého pobytu v letech 1845/6–1847 (studoval zde čtyři měsíce chemii) přátelsky stýkal s lužickosrbskými obrozenskými pracovníky. A. Lubenským a J. P. Jordanem v Lipsku vydávaná *Jutnička* (od r. 1842) a následně založená revue *Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft* měly na Bogorova zásadní vliv, když v témže městě začal 20. dubna 1846 vydávat historicky druhé bulharské noviny (vůbec první byl měsíčník K. Fotinova Любословие, vydávaný ve Smyrně v letech 1844–1846) s názvem *Българскии оrel* (Bulharský orel). O Bogorovových stycích s H. Zejlerem, J. A. Smolerem a J. P. Jordanem pak svědčí zpráva některého z Lužičanů (snad Smolera?) v *Jahrbücher*, které informovaly o novém bulharském periodiku (1846, č. 5) i o jejich hlavním redaktoru (1846, č. 6), lákající své čtenáře jakožto dobré přátele Slovanstva k předplacení *Bulharského orla*.³⁰

Jiné svědectví o počátcích těchto binárních kontaktů zachytil Josef Páta: Lužičané prý se zájmem sledovali boje balkánských Slovanů a ve svém tisku si pravidelně všímali i Bulharska, počínaje drobnými zprávičkami v periodiku *Tydzenska nowina* (později *Serbske Nowiny*); v Smolerově rodině se tradovala příhoda, že se „v době pronásledování tureckého uchýlil do Budyšína k Smolerovi *bulharský biskup Nikolaj* (?) a tu byl hostem delší dobu, než získal pevné místo v Rusku (Čas. Mać. Serb. 1931, str. 60)“ [zdůr. J. P.].³¹ Poté nastala velká mezera ve vzájemných stycích a teprve na počátku minulého století, roku 1907, vyšla Šakova knížečka, již byl věnován předchozí zevrubný rozklad.

Bulharské znalosti o Lužici se až do první světové války omezily na drobné zmínky v denním tisku: slavjanofilsky orientovaný právní historik Stefan Savov Bobčev (1853–1940),³² od roku 1903 mnohaletý předseda sdružení *Славянско дружество*

²⁹ Patrně nejkomplexněji, byť mnohdy nepřesně, povrchně a s nedostatečně podchycenou bibliografií (ačkoli text budí dojem, že jde o vyčerpávající bibliografií k tématu) shrnul bulharské reflexe lužickosrbského areálu ve výše citované stati Г. Вълчев: *Лужица в нашия печат* (viz pozn. 13).

³⁰ Podrobněji o významu Lipska pro počátky bulharsko-lužickosrbských styků viz B. Йорданов: *Лайпциг и България*. София 1938, s. 45–46, 76–79. – Srov. též H. Walter: *Ivan Bogorov*. Zeitschrift für Slawistik 7, 1962, s. 555–575; Г. Вълчев: *Лужица в нашия печат*, s. 61.

³¹ J. P[áta]: *Bulharsko a Lužice*. Česko-lužický věstník 17, 1936, č. 6, s. 49. – K ohlasu bulharského národněosvobozeneckého boje v Lužici viz zejména F. Měšk: *Bój Bolharow wo narodne wuswobodzenie a proces nastaća bolharskeho stata w delnolužiskoserbskim periodiskim čišću lét 1875–1880*. Pamiętnik Słowiański 24, 1974, s. 59–71. – J. Petr: *Jakub Bart-Ćišinski i walka o wyzwolenie Bułgarii w latach 1877–1878*. Lětopis A 23, 1976, № 2, s. 221–227.

³² Bobčevův povrchně zkompileovaný přehled *Лужичани или лужишки сърби* [Lužičané čili Lužičtí Srbové], zařazený do knižní publikace *Славянският свят преди и след Световната война* [Slovanský svět před světovou válkou a po ní; Славянска библиотека 2, № 2–4.

(Slovanský spolek) v Sofii, informoval o Lužici na stránkách plovdivského deníku *Марица* v rámci jeho slovanské rubriky a v sofijských periodikách *Славянски календар* (Slovanský kalendář) a *Славянски глас* (Slovanský hlas) jej doplňoval jeho bratr Nikola Savov Bobčev (1863–1938) notickami, které otiskoval podle Černého zpráv ve *Slovanském přehledu*.³³

Zájem o vyhynulé severní Slovany se v bulharském prostředí pokusil vzbudit nejmladší z trojice bratrů, advokát, publicista a překladatel z ruštiny Ilija Savov Bobčev (1873–1936), který svou brožuru nazval *Поробване и понемчване на балтийските славяни* (1914; Porobení a poněmčení Baltických Slovanů). Je vskutku zářející, že jí doposud nebyla věnována prakticky žádná pozornost, neboť jde o dílko v bulharském kontextu nejen své doby naprosto ojedinělé. Spisek je uveden a zakončen dvěma úryvky z dosud neznámé básně *Гробица* (Hřbitov) z pera slavného básníka a dramatika Kirila Christova (1875–1944).³⁴ Bobčevův vlastní výklad hojně čerpá z českých prací Šafaříkových, Niederlových a především z knižně vydané, rusky psané doktorské disertace *Германизация Балтийских Славян* (1876; Germanizace baltických Slovanů) z pera českého historiografa Polabských a Pobaltských Slovanů Josefa Perwolfa (1841–1892),³⁵ jehož ovšem Bobčev mylně pokládá za Rusa, vycházející z Perwolfovy premisy o neustálém a odnepaměti trvajícím střetávání a konkurenčním soupeření slovanské rasy s Němectvem a odsuzuje německý *Drang nach Osten*, neboť se tak

София 1923, с. 65–69], byl v mnoha ohledech odbyt (chybné údaje, četné tiskové chyby) a měl pro bulharsko-lužickosrbské kontakty pranepatrný význam.

³³ Bobčev je autorem řady anonymních zpráv, např. *Яков Барт-Чишински*. *Славянски глас* 7, 1910, кн. 6, с. 288; *Лужишки сърби (лужичани)*. *Славянски календар* за 1910, с. 71; *Лужичани (Юрий Либш)*. *Славянски глас* 22, 1928, кн. 1–2, с. 73. – Černého *Slovanský přehled* dobře znal a vysoce cenil, což potvrzuje jednak skutečnost, že byl zvolen z Bobčevova popudu čestným členem Slovanského spolku, jednak se ze svého obdivu vyznává v medailonu k Černého 60. narozeninám *Двама почетни членове на Славянското дружество – юбилари* [Dva čestní členové Slovanského spolku – jubilanti; druhým oslavencem byl chorvatský spisovatel Ljubomir Babić-Đalski]. *Славянски глас* 18, 1924, кн. 3–4, с. 56–58.

³⁴ Báseň nebyla známa ani autorovi studie o vztahu Kirila Christova ke slovanské Lužici – srov. M. Völkkel: *Slowjanska Lužica w tworzenju Kirila Christowa*. In: P. Kaleta – L. Tyllner [edd.]: *Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století*. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16.–17. listopadu 2006). Praha 2007, s. 73–80. – Po důkladném prostudování Christovových spisů jsem došel k závěru, že báseň vyšla pouze časopisecky (*Славянски глас* 1, 1903, кн. 3, с. 115–116) a nebyla pojata ani do sbírky *Избрани стихотворения* (1903; Vybrané básně), zahrnující tvorbu z období let 1901–1903, ani do pozdějšího souborného vydání autorova díla. Vzhledem k omezenému místu se o ní zmíním jen stručně. Báseň vznikla v období prvního ostřejšího zúctování s nekritickým obdivem k německému národu a jeho kultuře (později se však jeho germanofilské sklony projevíly opět), kdy Christov horoval pro vše slovanské a bulharské. Hlavní myšlenkovou osnovou je paralela mezi smutným osudem „kletých Polabanů“, kteří pro vlastní sváry a státnickou neschopnost byli vyhubeni, a „velikou epopejí nesvornosti“, uvrhnuvší dnešní Slovany do bratrovražedné války, z níž má prospěch jen Němec; v doslovném překladu lyrický subjekt pateticky volá: „Pohleďte! Cožpak na hrobech / Našich baltických bratří dnes / Netriumfují stále silnější nepřátelé / Všeho, co je slovanské? Bez svědomí / Zatímco se navzájem hryžeme, nad slovanskou / Zemí, hroby posetou, praporec / Hrdě rozvíjí mocná germánská / Říše – náš nejstrašnější nepřítel!“ A záhy pokračuje varovným dovětkem, který je pointou celé básně: „Mír, svornost, bratří! Jinak zanecháme / Na tomto světě pouze hřbitov [...]“.

³⁵ O něm viz monografii L. Dvořák: *Josef Perwolf*. Praha 1972.

prý dělo na úkor Slovanů. Odtud i politický hrot celé brožury, která více než o minulosti vyhubených slovanských kmenů, jejichž jedinými pokračovateli jsou dle autora pouze dva malé národky – Lužičtí Srbové a Kašubové (s. 9), vypovídá o dobovém slovansko-německém konfliktním společenství.³⁶ Autor spisku se snaží zodpovědět otázku, proč, z jakých příčin byli tito Slované poněmčeni. Dospívá k závěru, že se tak stalo pro jejich vnitřní rozdrobenost, nevzdělanost, vzájemnou bratrovražednou rivalitu, a tím rovněž neschopnost vytvořit z jednotlivých kmenů národ tak silný a kompaktní, aby mohl odolávat silnějšímu německému sousedu. Jistý podíl viny na konečné germanizaci nejzápadnějších Slovanů pak nesou také Češi a Poláci (s. 12) svým nezájmem o ně, ba někdy až nepřátelstvím k nim, pramenícím v antipodičnosti pohanství těchto a křesťanství oněch. Velkou obětí poněmčených Slovanů chápe Bobčev jako výstražné memento, jež by mělo současné Slovany nabádat k vzájemné shodě a porozumění, neboť pouze v jednotě tkví síla Slovanstva (s. 17).

Ve dvacátých letech 20. století jsou již Lužickým Srbům věnovány různé drobnější stati stále častěji. O probuzení zájmu o Lužici se v Bulharsku podstatným způsobem zasadil muž nad jiné povoláný – Josef Páta. Navštívil království spolu s dalšími balkánskými zeměmi v roce 1921³⁷ a shledav, že z celého slovanského světa je Lužice nejméně známa v Bulharsku, napsal obsáhlý článek *Na pomoc nejsevernějším Slovanům – ujařmeným Lužickým Srbům* (poprvé vyšel v sofijském časopise pro propagaci ČSR v Bulharsku *Československý obzor*³⁸), následně přeložený do bulharštiny.³⁹ Páta projevil radost nad slibně se rozvíjející kulturní mezislovanskou součinností u Bulharů a nabádal k všeslovanské solidaritě s Lužickými Srby: „Lužičtí Srbové potřebují pomoci všech Slovanů. A tedy i Bulharů. Matice lužická v Budyšině má členy ze všech slovanských stran; bude dobře, přihlásí-li se hodně účastníků i z Bulharska. (Adresa: Mačica serbska (M. Wjerab), Bautzen i. Sa. Serbski dom.) Čím více členů, tím větší a důkladnější působení může první tato lužická instituce vyvinouti. A noví členové začtou se do dějin nejmenšího slovanského národa jistě s velkým zájmem a také i s pochopením. Podívá se, kterak neveliký národ, roztržený politicky pod vládu saskou a pruskou, rozdělený nábožensky na katolíky a evangelíky, odchýlný jazykově nářečím hornolužickým a dolnolužickým, dovedl po odtržení od české koruny přežítí doby nejtěžšího útlaku století XVII. a XVIII. a dovedl se v době obrozenské společně s námi vzchopití k novému životu, aby si pak vytvořil svou svéráznou národní literaturu a kulturu, kterou se rovnal druhým Slovanům a kterou se mohl bránití silnému tlaku germanizačnímu.“⁴⁰ Zmínil i

³⁶ Patrně jinak tomu mohlo být i v Bobčevově údajně paralelně s brožurou vydané stati *Борби на полабско-поморските славяни с немците за свобода и вяра* (Boje polabsko-pomořanských Slovanů s Němci za svobodu a víru), kterou se ale prozatím nepodařilo najít: I. S. Bobčev sice ve své brožuře (s. 9) uvádí, že stať vyšla v 11. ročníku časopisu *Славянски глас* v roce 1914, avšak neodpovídá to skutečnosti; k otištění textu nedošlo ani následujícího roku. – Vzhledem k absenci 12. ročníku (1915) časopisu *Славянски глас* v českých knihovnách za ověření tohoto faktu srdečně děkuji Božance Niševě ze Sofie.

³⁷ Srov. J. Páta: *Pro Lužici na slovanském jihu*. Česko-lužický věstník 2, 1921, s. 41–43.

³⁸ J. Páta: *Na pomoc nejsevernějším Slovanům – ujařmeným Lužickým Srbům*. Чехословашки обзор – Československý obzor 2, 1921, s. 169–170, 15. 9.

³⁹ Ъ. Пата: *На помощ на най-северните поробени славяни – лужишките сърби*. Славянски календар 1922, с. 42–46. – Ku podivu údaje o české i bulharské verzi stati unikly pozornosti Pátových bibliografů Jana Petra a Mileny Tylové: *Josef Páta. Bibliografický soupis publikovaných prací s přehledem jeho činnosti*. Bibliografie významných slavistů – učitelů Univerzity Karlovy, sv. 11. Praha 1990.

⁴⁰ J. Páta: *Na pomoc nejsevernějším Slovanům – ujařmeným Lužickým Srbům*, s. 170.

několik bulharských intelektuálů, s nimiž hovořil o nutnosti současné ujařmené Lužici systematicky pomáhat: tzv. lužické rozhovory vedl s lingvistou Benjem Conevem, s carem Borisem, básníkem Christem Borinou a N. S. Bobčevem, který prý hodlá vydat příručku o Lužici pro bulharské publikum.⁴¹

Jak se později ukázalo, N. S. Bobčev sice nenapsal samostatnou bulharskou knihu o Lužických Srbech, ale našel pro ediční řadu *Славянска библиотека* (Slovanská knihovna) překladatele St. Ognjanova a za jeho spolupráce připravil bulharské vydání Pátovy monografie *Lužice* (1919), k němuž připsal obšrný doslov (s. 87–97) a připojil bulharskou schematickou mapku Lužice.⁴² Je autorem zajímavé analogie, přirovnávající česko-lužickosrbský poměr ke vztahu Bulharů a Makedonců, čímž vysvětluje i ústřední motivaci českého sorabofilství: „Чехско-лужишките политически и културни връзки напомнят в много отношения нашите, на българите от днешна самостоятелна България, връзки с мakedонските българи. [...] Чехите са, може да се каже, духовни отци на луличаните и се отнасят към тях с особена симпатия и внимание. Заради това у никои славянски народ не се изучава с такава любов и тъй усърдно животът и битието на този мъничък славянски народ, който от началото на миналото столетие юнашки се бори да запази своята самостоятелност всред немската стихия.“⁴³ Jeho srovnání jde ještě dále, když „v zoufalém a úporném boji“ (s. 89) za zachování vlastního národa nachází typologickou shodu mezi charakterem lužickosrbského duchovního probuzení a národního obrození Bulharů. Ve zbývající části doslovu pak podal komentovaný seznam hlavní doporučené literatury ke studiu dějin a kultury lužickosrbského etnika, přičemž vyzdvihl zásluhy české slavistiky, zvláště A. Černého a J. Páty.

I v pozdějších letech se N. S. Bobčev vyjadřoval ve prospěch Lužice: při příležitosti 70. narozenin Arnošta Muky, kdy byl jubilant jmenován čestným členem sofijského *Slovanského spolku*, zhodnotil badatelův přínos v oblasti slavistiky i pro rozvoj lužickosrbské vědy a kultury obecně,⁴⁴ jindy s uznáním promlouval o úsilí lužicko-

⁴¹ Srov. ibidem, s. 169.

⁴² Ъ. Пата: *Лужица. Земята на най-малкия славянски народ*. Славянска библиотека 4, № 2–3. Превел от чехски Ст. Огнянов. С послесловие от д-р Н. Бобчев и карта на Лужица. София 1924.

⁴³ Н. Бобчев: *Послесловие*, с. 87; srov. též Г. Вълчев: *Лужица в нашия печат*, с. 63. – Překlad [M. Č.]: Česko-lužickosrbské politické a kulturní vztahy v mnohém ohledu připomínají styky nás Bulharů z dnešního samostatného Bulharska s makedonskými Bulhary. [...] Češi jsou takřkajíc duchovními otci Lužických Srbů a chovají se k nim se zvláštní sympatií a pozorností. Proto u žádného jiného slovanského národa není s takovou láskou a horlivostí zkoumán život a bytí tohoto slovanského národu, který uprostřed německého živlu svádí od počátku minulého století hrdinný boj o zachování své samostatnosti. – A posléze (ibidem, с. 90) k tomuto výkladu dodává, že Lužičtí Srbové a Bulhaři v Makedonii, jižní Thrákii a Dobrudži jsou jedinými slovanskými menšinami, nacházejícími se pod cizí (rozuměj neslovanskou) nadvládou. – Poznamenejme, že Bobčev o obdobnosti lužickosrbského a makedonského kulturně-politického postavení pojednal již dříve ve stati *Лужишките сърби и мakedонските българи* [Lužičtí Srbové a makedonští Bulhaři]. Славянски глас 16, 1922, кн. 2, с. 21–23; je podepsána šifrou Н. С. [= Никола Савов Бобчев], v níž mj. požadoval, aby na mezinárodním fóru (v souvislosti s Černého memorandem Společnosti národů v roce 1920) byla lužickosrbská otázka napříště probírána výhradně společně s otázkou makedonskou.

⁴⁴ Srov. Н. Бобчев: *Духовният вожд на най-малкия славянски народ: д-р Арношт Мука* [Duchovní vůdce nejmenšího slovanského národa: dr. Arnošt Muка]. Славянски глас 18, 1924, кн. 2, с. 28–30; srov. anonymní referát *Bulhaři také vzpomněli Mukových sedmdesátin*.

srbských předáků o zachování další národní existence v situaci, kdy „Němci, tak velicí počtem, mocí a kulturou, staví se proti ideám veškeré civilizace a odpírají malému, nešťastnému, ale hrdinnému národu svaté právo na sebeurčení, a nejen že odpírají, ale dokonce užívají i odsouzeníhodných prostředků odnárodňovacích“;⁴⁵ rovněž si uvědomoval těžké postavení Lužičanů po převzetí moci v Německu Adolfem Hitlerem⁴⁶ nebo byl nadšeným recenzentem Pátových spisů.⁴⁷ Za své celoživotní aktivity ve prospěch bulharsko-lužickosrbského a bulharsko-slovanského sblížení byl při příležitosti svých 70. narozenin v roce 1933 jmenován dopisujícím členem Společnosti přátel Lužice a *Česko-lužický věstník* přinesl jeho fotografii s medailonem od J. Páty.⁴⁸

Pátova neúporná přednášková, publicistická i odborná činnost ve prospěch Lužice byla inspirací i pro mnoho ostatních bulharských intelektuálů. Z osobních rozhovorů a korespondence s bulharskými přáteli (dnes bohuže dochované jen ve fragmentech) byl Páta dobře informován, že lužickosrbským jazykem se na svých přednáškách zabývali např. Benjo Conev (1863–1926), pražský odchovanec Stefan Mladenov (1880–1963)⁴⁹ či Ljubomir Miletič (1863–1937) v rámci srovnávacího studia slovanských jazyků.⁵⁰ Svou pozornost přirozeně zaměřoval i na propagačně-publikační aktivity literárněvědné a kulturněhistoricky orientovaných bulharských kolegů: o lužickosrbské literatuře např. přednášeli význační literární historici Bojan Penev (1882–1927)⁵¹ či

Česko-lužický věstník 5, 1924, č. 7, s. 45. – Lužickosrbský filolog si svého členství v kroužku sofijských slávností velmi považoval, jak vysvítá z Mukova pozdravného dopisu při příležitosti 25. výročí trvání spolku, který v bulharském překladu otiskl Славянски глас 19, 1925, кн. 4 (Юбилейна книжка), с. 99. – Když se A. Muka dožil věku 75 let, Bobčev toto výročí zahrnul mezi jubilea „celoslovanského významu“ vedle výročí sv. Václava, cara Symeona, J. Dobrovského a F. Račkého, srov. Н. Савов [Бобчев]: *Юбилеи и годишнини с общославянско значение* [Jubilea a výročí s celoslovanským významem]. Славянски глас 23, 1929, кн. 3, с. 91–93.

⁴⁵ P. [= Josef Páta]: *Významný bulharský projev o Lužici*. Česko-lužický věstník 8, 1927, č. 6, s. 42; Páta zde referoval o Bobčevově zmínce o Lužických Srbech v rámci jeho přehledu *Славянството през 1926 г. I. Западно славянство* [Slovanstvo v roce 1926. I. Západní Slovanstvo]. Славянски глас 21, 1927, кн. 1, с. 22–25.

⁴⁶ Н. Савов [Бобчев]: *Славянските страни през 1932 г. Лужица*. Славянски глас 27, 1933, кн. 1, с. 17–22. Jisté námitky by dnes mohlo vzbudit Bobčevovo srovnání lužickosrbské situace v nacistickém Německu s postavením Makedonců v Jugoslávii. Došel totiž k závěru, že situace Makedonců je mnohem těžší, neboť jim jsou odpírány jakékoliv prostředky na podporu národního kulturního rozvoje a „co je zvláště těžké a hrozné, utiskují je bratři Slované“ (*op. cit.*, s. 22). Těžko mohl tušit, že se Hitlerovi podaří byť i sebenepatrnější projev lužickosrbského národního ducha na mnoho let téměř zcela vymazat z tváře země a slovanské obyvatelstvo bude ze dne na den prohlášeno proti své vůli za Němce. – Srov. s anonymním referátem o Bobčevově článku *Bulharsko a Lužice*. Česko-lužický věstník 14, 1933, č. 9, s. 83.

⁴⁷ Viz např. Н. Б[обчев]: *Joseph Páta Les Serbes de Lusace* [rec. francouzského vydání Pátovy knihy *Les Serbes de Lusace*. Genève 1933]. Славянски глас 28, 1934, с. 57–59.

⁴⁸ Srov. J. P[áta]: *Dr. Nikola S. Bobčev*. Česko-lužický věstník 14, 1933, č. 10, s. 95.

⁴⁹ Mladenov je mj. autorem recenze Pátova *Zawodu do studija serbskeho pismowstwa: Един увод в изучаването на лужицкосрбската писменост*. Славянски глас 23, 1929, кн. 4, с. 129–132; a Mukova nekrologu *Най-големият учен на най-малкия славянски народ († Д-р Арноц Муха)*. Славянски глас 26, 1932, кн. 3–4, с. 148–151.

⁵⁰ Srov. J. Páta: *Zawod do studija serbskeho pismowstwa*, s. 221. – Viz též а. [=?]: *Bulharsko a Lužice*. Česko-lužický věstník 9, 1928, č. 2, s. 18.

⁵¹ Kromě univerzitních přednášek se lužickosrbské problematiky dotkl např. ve studii *Сведения за българите в по-стари чужди съчинения* [Svědectví o Bulharech ve starších cizích

Ivan Šišmanov (1862–1928)⁵² a buď přímo Páta, anebo redakce *Česko-lužického věstníku* pravidelně sledovali rozrůstající se základnu bulharských přátel Lužice. Úzké sepětí české sorabistiky se „sorabistikou“ (srov. pozn. 2) bulharskou a dobře fungující zpětnou vazbu kromě již uvedených příkladů ilustruje např. kladný ohlas na referát tehdy začínajícího etnografa Christa Vakarelského (1896–1979) o Pátově *Zawodu do studija serbskeho pismowstwa* (Училищен преглед 28, 1929, s. 1350–1352)⁵³ a o *Česko-lužickém věstníku* (Съвременник 1930, № 5),⁵⁴ na přehled stážísty pražské slavistiky (v letech 1930–1932) Dimitra Ivanova o současné slavistice a sorabistice (zejména o Pátových a Kubových výzkumech) v tehdejší Československu (Македонски преглед 8, 1932, кн. 2, с. 183–191),⁵⁵ na Mukův medailon z pera historika a pracovníka v oblasti bulharsko-české vzájemnosti Petra Kjurkčieva (Училищен преглед 28, 1929, с. 696–698),⁵⁶ a na fundované články prvního profesionálního bulharského bohemisty-literáta⁵⁷ Borise Jocova (1894–1945). Posledně jmenovaný přihlížel k Praze díky specializačnímu studijnímu pobytu (čtyři semestry v letech 1923–1925, na něž v r. 1927 navázala úspěšná obhajoba doktorské disertace na téma *Otokar (Halina) Mokřý a polská literatura. K dějinám polského romantismu v Čechách*), kdy navštěvoval semináře a přednášky řady renomovaných literárněvědných bohemistů a slavistů (M. Hýska, J. Vlčka, J. Jakubce, J. Páty či M. Murka).

dílech]. Годишник на Софийския университет за 1917–1918 г., София 1920, podrobně si všímáje publicistických zpráv o Bulharech v lužickosrbských (ovšem německy psaných) periodikách *Slavische Jahrbücher* (1843–1848, 1854–1865, 1862–1865) a *Slavisches Centralblatt* (1865–1866).

⁵² G. Vălčev (*Лужича в нашия печат*, с. 63) uvádí, že v Archivu Bulharské akademie věd (Архив на БАН, ф. № 1, оп. 5, а. е. 226) se nacházejí Šišmanovovy německy psané rukopisné přípravné poznámky k cyklu přednášek *Slovanský svět*, realizovaných na Freiburské univerzitě ve školním roce 1923/1924; přednáška č. 52 byla zaměřena na kulturní, literární a politický život Lužických Srbů.

⁵³ Srov. poznámku redakce *Bulharský hlas o Luž. Srbech*. *Česko-lužický věstník* 11, 1930, č. 3, s. 26. – Hned v následujícím ročníku téhož periodika vyšla podrobná dvojrecenze na Pátova pojednání *Josef Dobrovský a Lužice* (1929) a *Z kulturního života Lužických Srbů po světové válce* (1929), v níž autor předestřel zejména současný literární život Lužice. Svůj text zakončil výtkou na adresu německých úřadů: „Ze studie prof. Páty je jasně patrné, jak ohromný tvůrčí talent má tento malý slovanský národ, který po staletí trpí německou nadvládou a doposud nemá štěstí být Němci uznán za národnostní menšinu.“ X. Вакарелски: *Йосиф Пата за лужичаните*. Училищен преглед 29, 1930, с. 931–935 (citát ze s. 935 z bul. přel. M. Č.).

⁵⁴ Srov. poznámku redakce *Bulharský zájem o Lužici*. *Česko-lužický věstník* 11, 1930, č. 9, s. 73.

⁵⁵ Srov. anonymní (patrně Pátovu) glosu *Z bulharského zájmu o Lužici*. *Česko-lužický věstník* 14, 1933, č. 5–6, s. 48; též J. P[áta]: *O současné slavistice v Československu*. *Slavia* 12, 1933–1934, s. 640–641. – Kromě toho Ivanov v českém tisku publikoval drobné zprávy a recenze, např. o divadelní hře Jurije Kubščana *Knjez a robočan*, srov. *Česko-lužický věstník* 13, 1932, č. 5, s. 42–43.

⁵⁶ Srov. poznámku redakce *Bulharský hlas o Luž. Srbech*. *Česko-lužický věstník* 11, 1930, č. 3, s. 26.

⁵⁷ Před Jocovem byli pražskými studenty tři budoucí profesoři: jazykovědci A. Teodorov-Balan (doktorát udělen jako vůbec prvnímu zahraničnímu studentu české univerzity r. 1884) a Stefan Mladenov (doktorát udělen r. 1905) a čistě bulharisticky zaměřený literární historik a folklorista M. Arnaudov (doktorát udělen r. 1905).

V období první Československé republiky se Jocovovo jméno objevovalo v jednom českém odborném či literárním časopise vždy jen v těsné propojenosti s pochvalnými referáty a recenzemi (téměř výhradně od J. Páty) o jeho studiích vpojujících se do kontextu – řečeno tehdejší terminologií – bulharsko-české sblížovací práce. Byl totiž prvním bulharským znalcem našeho písemnictví, který prolomil pranepatrný zájem o českou poezii a kulturu ve své domovině⁵⁸ a zároveň z pohledu vzdělaného Balkánce objevoval českou literaturu nám samým svými originálními postřehy a nečekanými konfrontacemi:⁵⁹ již svou výše citovanou doktorskou disertací podal cenný příspěvek k českému literárnímu regionalismu stejně jako k česko-polským literárním stykům,⁶⁰ a vynecháme-li texty čistě bulharistické, nalezneme v jeho tvorbě např. plastické portréty věnované českým básníkům a myslitelům (J. Wolkerovi, O. Březinovi, S. Čechovi, P. Bezručovi, E. Krásnohorské, T. G. Masarykovi), s pozitivistickou akribií bibliograficky vyčerpávající pojednání o přijímání díla bratří Miladinovců v Čechách⁶¹ a recipročně – o recepci názorů J. Dobrovského v Bulharsku,⁶² cennou a ve své době zcela novou analýzu bulharské tematiky v dílech ostatních slovanských autorů⁶³ a mnohé další stati a recenze, které by si zasloužily zevrubného posouzení ve speciální studii.

Co se pak týče jeho sorabistického nasměrování, i v tomto případě za ně vděčí Pátovi, jehož význam pro bulharistiku a slovanskou filologii Jocov ocenil v emotivním medailonu právě na stránkách periodika *Славянски глас* (27, 1933, кн. 3–4, с. 137–

⁵⁸ Do konce dvacátých let 20. století vyšlo v bulharštině jen několik málo překladů z české literatury: r. 1910 skrovný soubor veršů různých básníků v knižním překladu S. Čilingirova *Славянска антология* [Slovanská antologie], r. 1913 ukázka z lyriky J. Vrchlického v překladu K. Christova (*Славянски календар* 1913) a r. 1919 ještě dvě knihy: *Писně otroka* S. Čecha a *Řím* J. S. Machara (obě přeložil básník S. Čilingirov za spolupráce V. Síse).

⁵⁹ Je nutno alespoň v hlavních rysech (Jocovova kompletní bibliografie doposud nebyla zpracována) představit bohemistickou část badatelova významem i rozsahem nepřehlédnutelného odkazu, k němuž se po letech zamlčování a přehlížení (za svou profašistickou činnost a funkci ministra kultury ve fašistické vládě Bogdana Filova v letech 1942–1944 byl Jocov 1. února 1945 popraven, jeho spisy vyřazeny z knihoven a jeho jméno nesmělo být citováno ani ve vědecké literatuře) můžeme opět začít vracet. – K jeho rehabilitaci viz výbor z jeho studií И. Павлов – Вл. Пенчев [edd.]: *Славянството и Европа* [Slovanstvo a Evropa]. София 1992, citovaná monografie V. Todorova (v pozn. 16) a rovněž glosu Z. Urbana: *Boris Jocov i Serbja*. Rozhled 45, Budyšin 1995, s. 454–455.

⁶⁰ Česky psanou disertací chtěl později celou přerpracovat do bulharštiny, ale nakonec vydal jen její první část (z plánovaných tří): Б. Йоцов: *Отакар Мокри*. Годишник на СУ – Историческо-филологически факултет 25, 1928–1929, № 3, 136 с. – Srov. rec. J. Páty, *Listy filologické* 56, 1929, s. 291–294.

⁶¹ Б. Йоцов: *Братя Миладинови в Чехия* [Bratři Miladinovovi v Čechách]. Годишник на СУ – Историческо-филологически факултет 30, 1933–1934, № 17, с. 1–82. – Srov. rec. J. Páty, *Slovanský přehled* 27, 1935, s. 76–77; *Slavia* 15, 1937–1938, s. 141–144.

⁶² Б. Йоцов: *Йозеф Добровски и нашето възраждане* [Josef Dobrovský a naše obrození]. Българска историческа библиотека 3, 1930, т. 1, с. 154–189; *Йозеф Добровски в България* [Josef Dobrovský a Bulharsko]. In: Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze [1929], Praha 1932, s. 773–850.

⁶³ Б. Йоцов: *Българска романтика у Прокопа Хохолоушек* [Bulharská romantika u Prokopa Chocholouška]. Български преглед 1, 1930, кн. 3, с. 354–414; *Български страдания и борби за свобода в славянската поезия* [Bulharská utrpení a boje za svobodu ve slovanské poezii]. Годишник на СУ – Историческо-филологически факултет 31, 1934–1935, с. 1–188. – Srov. rec. J. Páty, *Slavia* 15, 1937–1938, s. 605–607.

139), informujícího o Lužici pravidelně. (O to křiklavějším dojmem pak působí fakt, že když byl v r. 1942 Pátovými kolegy požádán o intervenci ve prospěch svého zatčeného učitele, z obav, že by v očích německých nacistů ztratil dosavadní důvěryhodnost, neudělal pro jeho záchranu ani to nejmenší, a Páta byl popraven. Toto pro Jocovův lidský profil osudové selhání se v poválečných letech stalo lacinou etiketou, která měla po badatelově smrti beze stopy překrýt jeho vysoké kvality odborné a učinit z něj po zásluze potrestaného a bezcharakterního spoluvykonavatele hitlerovské zvěle.⁶⁴) Pátův příklad mladého talentovaného vědce vábil natolik, že začal shromažďovat materiál pro monografickou studii o poezii J. Barta-Čišinského (nakonec nerealizovanou⁶⁵) a ve svých dopisech svému pražskému učiteli projevoval obdiv k vytrvalosti („úporytosti“) Lužických Srbů i k jejich kultuře.⁶⁶ Kromě toho s lužickosrbskou literaturou seznamoval své posluchače v rámci sofijských univerzitních přednášek ze slovanských literatur (od r. 1929 jako docent, od r. 1935 jako profesor) a ve formuláři k přijetí za člena-dopisovatele Slovanského ústavu (stal se jím v r. 1930) uvádí překvapivou informaci: mezi ostatními mimoakademickými funkcemi se objevuje formulace, že je „předseda kroužku přátel Lužických Srbů“.⁶⁷ Snad je to potvrzení předpokladu autora kryjícího se pod značkou *a.*, že podle písemné zprávy ze Sofie ze 4. února 1928 „dojde snad i tu k brzkému ustavení bulharského Spolku přátel Lužice“ s „naším přítelem“ B. Jocovem v čele.⁶⁸ Přesto se lze domnívat, že společnost fungovala pouze jako podsekcce sofijského Slovanského spolku, poněvadž si lze těžko představit, že by o události nepsal *Česko-lužický věstník*.

Krátce po návratu do vlasti se Jocov v literární revui *Lucmonad* ohlásil esejisticky laděnou statí *O lužickosrbské literatuře*,⁶⁹ v níž – na podkladě pozorné četby Pátova *Úvodu do studia lužickosrbského písemnictví* – oceňuje zasazování jeho výkladů do širších slovanských a evropských souvislostí:⁷⁰ vlastní emancipace lužickosrbského národa a jeho bohatá literární činnost prý přesvědčila nejednoho skeptika o tom, že je třeba blíže a hlouběji studovat duchovní i společenský život Lužických Srbů, v němž se na malé ploše odrážejí v mnohém totožné či obdobné jevy známé z ostatních kultur slovanského areálu. Pozoruhodné je Jocovovo originální srovnání významného

⁶⁴ Srov. G. Nurigiani: *Visti e conosciuti* 3. Roma 1967, s. 82–83; V. Bučar: *Přínosk k biografiji Josefa Pátv.* Rozhled 18, 1968, s. 359–360; Z. Urban: *Svědectví českých archivů o B. Jocovovi*, s. 66 (viz pozn. 66).

⁶⁵ Když v roce 1928 s nadšením přivítal pražský *Sborníček Jakuba Čišinského* (Praha 1926), zřejmě již na myšlenku napsat o básnickově poezii vlastní studii rezignoval. Srov. Б. Йоцов: *Нов труд върху литературата на Лужиция* [Nová práce o literatuře Lužice]. Листопад 9, 1927–1928, с. 141–142.

⁶⁶ Srov. Z. Urban: *Svědectví českých archivů o B. Jocovovi*. Les Études blakaniques tchèques 9, 1994, s. 57–66.

⁶⁷ Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Archiv AV ČR v Praze, fond *Slovanský ústav*, i. č. 57 (zahraniční členové), karton 14, složka B. Jocov.

⁶⁸ *a.* [=?]: *Bulharsko a Lužice*. Česko-lužický věstník 8, 1928, č. 2, s. 18.

⁶⁹ Б. Йоцов: *За лужичкосрбската литература*. Листопад 7, София 1925–1926, с. 120–124.

⁷⁰ Srov. Б. Йоцов: [rec. J. Páta: *Zawod do studija serbskeho pismowstwa*. Budyšin 1929]. Български преглед 1, София 1929, с. 303 (celý text 301–306). – Redakce *Česko-lužického věstníku* (11, 1930, č. 9, s. 73) na Jocovovu obsáhlou recenzi reagovala touto poznámkou: „Jocov jako Bulhar těžké poválečné doby poněkud nedůvěřivě končí citací Pátovy důvěry slovanské kulturní pomoci malé Lužici. My však v ni zde věříme všichni a spoléháme i na pomoc bulharskou!“

osvícence a prvního obránce lužickosrbského jazyka (v rozpravě *Philologisch-kritische Abhandlung von der wendischen Sprache und ihrem Nutzen in den Wissenschaften* z roku 1766) M. Georga Körnera (1717–1772) s bulharským obrozenským literátem a revolucionářem Georgim Savou Rakovským (1821–1867) – oba prý pracovali nekritickou metodou synkreticky směřující hlediska historická, filologická i etnografická, což zhusta vedlo k fantastickým a pro vědu nepřijatelným závěrům (s. 122). Později Körnerův apel na obhajobu lužickosrbského jazyka přirovnával k pouze o čtyři roky dříve předcházející vlastenecké výzvě Paisije Chilendarského (1722–1773), který se ve svých *Dějínách slávo-bulharských* (История славяноболгарская) z r. 1762 obracel se stejným horlitelským patosem k národnostně indiferentním Bulharům.

Plejádu bulharských přátel Lužice uzavírá lexikograf (mj. spoluautor bulharsko-německého a německo-bulharského slovníku) a germanista Aleksanděr Dorič (v německých publikacích Alexander Doritsch; životopisná data nezjištěna). Jeho dvě rozsáhlejší stati vyšly v roce, kdy Československo bylo násilně rozděleno a se vznikem protektorátu musely být zastaveny veškeré aktivity související se slovanskou Lužicí. V první z nich s názvem *Lužice a Lužičané dříve a dnes*⁷¹ Dorič – jako by se vydal v Jocovových slépějích – nachází v podmínkách historického vývoje, v pracovitosti, pohostinnosti, v lidových zvycích a obyčejích⁷² i ve vztahu k půdě-živitelce značnou podobnost bulharského a lužickosrbského národa, ba nově vyslovuje vděčnost lužickosrbským vlastencům v Lipsku, že inspirovali Bogorova (srov. výše) k vydávání bulharských novin (s. 8–9). Podrobně se zabývá hranicemi slovanského osídlení Lužice, statistikou (tehdy aktuální počet Lužických Srbů /„венди“/ odhaduje na 71 tisíc oproti 132 tisícům v r. 1898), historickými osudy země, zmitající se mezi Německou říší, jejími pozdějšími dědici Saskem a Pruskem, Polskem a Čechami (autor ovšem užívá historického názvu „Бохемия“), a jazykem, jež rozlišuje na „горновендски“ a „долновендски“ (adjektivum „срѣбски“ odmítá jako zavádějící, „сорбски“ a „лужички“ připouští jako variantní). Literární dějiny jsou nastíněny jen v nejhrubějších rysech, aniž by byla alespoň letmo zmíněna Praha a s ní malostranský Lužický seminář či zhodnocen význam vydatné podpory Lužičanů z české strany (vesměs jsou jmenováni jen lužickosrbsští a němečtí badatelé, z českých problesknou pouze jména L. Kuby a A. Černého v souvislosti se sběrem a edicemi lužickosrbského písňového a slovesného folkloru). Pátův sorabistický přínos autor pravděpodobně zamlčel z politických důvodů.

Druhý článek *Velký syn lužického národa prof. dr. Arnošt Muka*⁷³ (byl napsán v dubnu 1939) dal autorovi příležitost, aby se znovu vyjádřil k setrvalému a intenzivnímu „vstřebávání“ lužickosrbského národa německým kolosem. Kritizuje smutný úděl germanizovaných lužickosrbských dětí, které musejí memorovat jako papoušci celé německé pasáže z učebnic a bible, aniž by jim porozuměli; absurdnost tohoto počínání dokládá příhodou, v níž desetiletý lužickosrbský chlapec na otázku, co se učí ve škole, odpověděl, že o „nebeských koních“, překládá si tak německé „Himmelfahrt“ (Nanebevzetí), jež mu znělo jako Himmelpferd (s. 164). Historický exkurs je zakončen poznámkou na adresu Adolfa Hitlera, jehož režim lužickou srbštinu vykázal jedině do rodinné sféry: „След идването на властта на авторитарния режим, когато в третия Райх на Хитлера властта на някогашните отделни германски държави биде

⁷¹ A. Dorič: *Лужица и лужичаните някога и сега*. Славянска беседа 3, 1939, кн. 1, с. 8–18.

⁷² Dorič odkazuje (op. cit., с. 11) k přehlednému etnografickému článku Т. Michalčeva *При вендите в Лаузици* [U Lužických Srbů v Lužici]. Българска мисъл 13, 1938, с. 651–652.

⁷³ A. Dorič: *Един голям син на лужишкия народ проф. д-р Арношт Мука*. Славянска беседа 3, 1939, кн. 3, с. 162–177.

премахната, естествено, лужичаните бидоха подчинени изключително на пруския режим. Едничкото и най-важно място за запазване и разпространение на лужичкия език си остава лужичкото семейство. Най-главният носител на вендския език, на вендските обичаи, на вендската носия си остава вендската жена, вендската майка.⁷⁴ Kromě toho přežívá lužickosrbský jazyk v literárním odkazu vědců a vlastenců z Lužice a díky nim jej začali studovat i zahraniční badatelé (s. 166). Největším a nejvzdělanějším ze všech lužickosrbských učenců všech dob byl podle Doriče Arnošt Muka (1854–1932). V podrobném životopise autor líčí zásadní momenty jeho odborného působení, pojednává o stycích s ostatními slavisty (je citována korespondence s Augustem Leskienem), erudovaně komentuje jeho nejvýznačnější vědecká díla i bohatou ediční činnost a oceňuje jej jako zakladatele polabistiky. V závěru autor pojednal o Mukových sympatiích k bulharskému národu a o jeho podpoře Bulharska ve válečných letech 1912–1913, jak ji vyjádřil v osobním dopise Doričovi ze září 1913.⁷⁵

Po dubnu 1939 se v bulharském tisku žádné další zprávy o Lužických Srbech již neobjevily. Zájmy Bulharska jakožto německého spojence se začaly orientovat zcela jiným směrem a sorabistický výzkum – stejně jako v Protektorátu Čechy a Morava – musel být na několik let zcela utlumen. Po roce 1945 mohlo v Bulharsku dojít k navázání na předválečné sorabistické „náběhy“ za zcela změněných podmínek, ale to už je jiná kapitola bulharsko-lužickosrbského poznávání.

Podrobná analýza zde shromážděného textového materiálu prokázala, že bulharský zájem o Lužici byl přímo vyvolán impulsy z české strany (ojedinělým Šakovým a mnoha podněty Pátovými), a třebaže nedošlo k ustavení bulharské sorabistiky jako samostatné vědní discipliny, stala se Lužice alespoň společně sdíleným tématem, přeneseným z Čech na bulharskou půdu. V tomto smyslu je tedy Lužice nejen objektem, ale i prostředkujícím subjektem při vzniku nové dimenze bulharsko-českých kulturních kontaktů.

Résumé

Stať se zabývá bulharským zájmem o slovanskou Lužici v období od poloviny 50. let 19. století do r. 1945. Po skromných počátcích bulharsko-lužickosrbských kulturních vztahů, spojených s působením Ivana A. Bogorova (1818/20–1892) v Lipsku v l. 1845–1847, je prvním autorem informujícím bulharské obecnost o dění v Lužici až český matematik, překladatel a publicista Vladislav Šak (1860–1941). Jeho přednáška, založená zejména na pracích A. Černého, zazněla 5. listopadu 1906 ve spolku *Славянска Беседа* (Slovanská beseda) v Sofii a vyšla pod názvem *Лужицките сърби* (Lužičtí Srbové; 1907). Brožura je prvním populárně-naučným sorabistickým pojednáním v bulharském jazyce, což se odrazilo i v nelehkém Šakově úkolu do bulharského jazyka poprvé uvést realie spjaté s Lužicí (zvláště u proprií se projevil výrazný vliv češtiny).

⁷⁴ A. Дориц: *op. cit.*, s. 165. – Překlad [M. Č.]: Po převzetí moci autoritativním režimem, když v Hitlerově Třetí říši byla odstraněna moc někdejších jednotlivých německých zemí, Lužičané přirozeně začali podléhat výhradně pruskému režimu. Jediným a nejdůležitějším místem pro zachování a šíření lužického jazyka zůstala lužickosrbská rodina. Nejhlavnějším nositelem lužickosrbského jazyka, lužickosrbských obyčejů, lužickosrbského kroje zůstala lužickosrbská žena, lužickosrbská matka.

⁷⁵ Autor Mukův dopis z 28. září 1913 vydal v bulharském překladu v deníku *Мир* 1913, № 4015, 29. 9.; srov. též A. Дориц: *op. cit.*, s. 176.

Kromě toho přednáška zahrnuje i první překlad z lužickosrbské literatury do bulharštiny – doslovný neveršovaný převod básně M. Kosyka *Skjaržba*; tento překlad je znovu vydán i v této stati (spolu s českými překlady A. Černého a J. Pelíška a s bulharským uměleckým přebásněním od E. Georgieva).

Střediskem dalšího bulharského zájmu o Lužici se stalo sofijské slavjanofilské sdružení *Славянско дружество* (Slovanský spolek) v čele s právním historikem Stefanem Savovem Bobčevem (1853–1940). Jeho bratr Nikola Savov Bobčev (1863–1938) informoval o Lužických Srbech v rámci pravidelných přehledů o hlavních událostech u Slovanů, které vycházely ve spolkových periodikách *Славянски календар* (Slovanský kalendář) a *Славянски глас* (Slovanský hlas). Zájem o vyhynulé severní Slovany se v bulharském prostředí pokusil vzbudit nejmladší z trojice bratrů, advokát a publicista Pija Savov Bobčev (1873–1936), brožurou *Поробване и понемчване на балтийските славяни* (1914; Porobení a poněmčení Baltických Slovanů).

Ve dvacátých letech 20. století jsou již Lužickým Srbům věnovány různé drobnější stati stále častěji. O probuzení zájmu o Lužici se v Bulharsku podstatným způsobem zasadil Josef Páta (1886–1942), když při své návštěvě Bulharska vedl četné rozhovory o nelehké situaci nejmenšího slovanského národa např. s lingvistou B. Conevem, s carem Borisem či s N. S. Bobčevem. Posledně jmenovaný našel pro ediční řadu *Славянска библиотека* (Slovanská knihovna) překladatele St. Ognjanova a za jeho spolupráce připravil bulharské vydání Pátovy monografie *Lužice* (1919), k němuž připsal obšírný doslov a připojil bulharskou schematickou mapku Lužice. Vzniklá publikace *Лужица. Земята на най-малкия славянски народ* (Lužice. Země nejmenšího slovanského národa; 1924) plní dodnes funkci základní sorabistické příručky v bulharštině. Z ostatních bulharských sorabik jsou dále podrobně analyzovány texty Pátova pražského posluchače Borise Jocova (1894–1945), germanisty Aleksandra Doriče (životopisná data nezjištěna) aj.

Rozbor shromážděného textového materiálu prokázal, že bulharský zájem o Lužici byl přímo vyvolán impulsy z české strany (ojedinělým Šakovým a mnoha podněty Pátovými), a třebaže nedošlo ke zformování bulharské sorabistiky jako samostatné vědní či univerzitní disciplíny, stala se Lužice společně sdíleným tématem, přeneseným z Čech na bulharskou půdu. Tím Lužice sehrála svou důležitou úlohu i v bulharsko-českých kulturních vztazích.